

INTERNETSKI EKSTREMIZAM IZAZOVI I PRILIKE NA ZAPADNOM BALKANU

MILO COMERFORD I SIMEON DUKIĆ

SERIJA O ZAPADNOM BALKANU

“Ekstremistički ideolozi nisu ograničeni na uticaj na nivou zemlje. Umjesto toga, internetska ekstremistička propaganda na zapadnom Balkanu iskorištava regionalne narative i demografske podatke i temelji se na njima.”

ČINJENICE UKRATKO

- Jedinstvena demografija i historija zapadnog Balkana znače da internetski ekstremizam predstavlja izazov koji je regionalne naravi i prelazi državne granice i dosege pojedinačnih vlada.
- Zemlje Zapadnog Balkana moraju biti na oprezu prema ekstremističkim grupama, polarizacijskim snagama i neprijateljski nastrojenim državnim akterima koji prisvajaju digitalne platforme kako bi pod svoj uticaj podveli strepnje i pritužbe koje se javljaju u društvima i iznosili supremacistička i nasilna rješenja.
- Prijetnja internetskog ekstremizma na Zapadnom Balkanu prelazi granice područja pravnih nadležnosti što u prvi plan stavlja međudržavnu saradnju i podršku za susjedne zemlje.

Kontekst

Zapadni Balkan suočava se s dvostrukim izazovom internetskog ekstremizma. Internetske platforme omogućavaju specifično ciljanje regiona različitim međunarodnim ekstremističkim narativima. U međuvremenu se regionalne historije i geopolitika prisvajaju kako bi se opravdale ekstremističke aktivnosti i narativi širom svijeta. Ta dinamika je bila posebno jasna u martu 2019. kada je Brenton Tarrant izveo razorni teroristički napad na muslimanske bogomolje u Christchurchu na Novom Zelandu. Dok je Tarrant na Facebooku uživo emitirao pripreme uoči napada, u pozadini se mogla čuti srpska nacionalistička pjesma čiji korijeni sežu do ratova u bivšoj Jugoslaviji i koja je nedavno prihvaćena kao himna međunarodne alternativne desnice.¹ I njegovo oružje je na sebi imalo upućivanja na regiju s ispisanim imenima historijskih

1 Murtaza Hussain, “From El Paso to Sarajevo: How White Nationalists have been Inspired by the Genocide of Muslims in Bosnia,” *The Intercept*, 1. septembar 2019., <https://theintercept.com/2019/09/01/bosnian-genocide-mass-shootings/>.

ličnosti s Balkana koje su se oduprle osmanskoj invaziji i karakteriziralo njegove postupke kao dio paralelnog otpora protiv „islamizacije“.

Prisustvo Zapadnog Balkana u globalnoj ekstremno desničarskoj internetskoj supkulturi povezanoj s radikalizacijom Australijanca Tarranta može se činiti nespojivim. Međutim, taj fenomen je dio šireg trenda koji naglašava sve veći izazov koji predstavlja širenje transnacionalnih ekstremističkih ideologija na internetskim platformama, kako među nasilnim džihadistima tako i među ekstremnim desničarima. Na Zapadnom Balkanu to predstavlja niz specifičnih rizika.

Internetski ekstremizam i Zapadni Balkan

Jedinstvena demografija i historija zapadnog Balkana znače da internetski ekstremizam predstavlja izazov koji je u osnovi regionalni, prelazeći državne granice i dosege pojedinačnih vlada. Ekstremistički ideolozi nisu ograničeni na uticaj na nivou zemlje. Umjesto toga, internetska ekstremistička propaganda na zapadnom Balkanu iskorištava i temelji se na regionalnim narativima i demografskim podacima. Na primjer, mnogi ekstremistički ideolozi Zapadnog Balkana imaju sljedbenike diljem regiona koji su uglavnom raspoređeni u skladu s jezičkim granicama - etnički albanski selefijско-džihadistički vjerski službenici s Kosova također imaju uticaj u zajednicama koje govore albanskim jezikom u Albaniji i Sjevernoj Makedoniji² dok su supremacistički srpski nacionalistički narativi usmjereni na srpsko stanovništvo širom Srbije, Bosne i Hercegovine, Kosova i Crne Gore. Takvi regionalizirani ekstremistički narativi ne mogu se odvojiti od naslijeđa sukoba i dugotrajne međunacionalne napetosti u regionu.

Izvan regije, međunarodni ekstremistički influenseri koriste internet da publici na Zapadnom Balkanu usmjeravaju mnoštvo međunarodnih web stranica koje propagiraju sadržaj na lokalnim jezicima uz ostvarivanje značajnog prodora u internetski prostor regiona. Neofašističke hrvatske grupe, na primjer, propagiraju ekstremističke narative fokusirane na zajednice dijaspore na Zapadnom Balkanu, nastojeći iznova ispisati hrvatsko ustaško naslijeđe iz Drugog svjetskog rata.³

U međuvremenu, mali elementi zajednica dijaspore u zapadnoj Evropi, Sjevernoj Americi i Australiji igraju centralnu ulogu u praćenju i propagiranju ekstremizma na Zapadnom Balkanu na internetu.⁴ Nešto dalje, islamistički ekstremistički narativi također su usmjereni na stanovništvo Zapadnog Balkana. Na istaknutoj internetskoj stranici IslamHouse sa sjedištem u Zalivu nalaze se sadržaji brojnih islamističkih ekstremističkih klerika i od njih je više od devet hiljada stavki sadržaja na jezicima Zapadnog Balkana (u poređenju sa sedam hiljada datoteka na engleskom jeziku). U 2015. godini, američki portal bijelih supremacista, Stormfront, pohvalio se s 180.000 komentara na svom forumu fokusiranom na jugoistočnu Europu, u najvećoj mjeri na Zapadni Balkan. Prema podacima usluge Google Trends, u to vrijeme je u Srbiji i Hrvatskoj na globalnom nivou pokazano jedno od najvećih proporcionalnih interesovanja za pretraživanje za Stormfront.⁵

2 Vesë Kelmendi i Rudinë Jakupi, *Countering the Myths of IS: How to Counter the IS Narrative Online? The Case of Albanian-Speaking Countries*, Kosovski Centar za sigurnosne studije, 2019., http://www.qkss.org/repository/docs/Countering-ISIS-myths-eng_724280.pdf.

3 Tokom Drugog svjetskog rata, dijelom Kraljevine Jugoslavije vladala je nacistička marionetska država pod vodstvom hrvatskog ustaškog režima koja je bila odgovorna za masovne zločine protiv Jevreja, Srba i Roma. Dodatne informacije o grupama u dijaspori: Sven Milekić, "Croatia's Far Right Draws Strength from Diaspora," *Balkan Insight*, 5. januar 2018., <https://balkaninsight.com/2018/01/05/croatian-far-right-draws-strength-from-diaspora-01-04-2018/>.

4 "Balkan Terror Trials Reveal Links to Western Europe", *Balkans Investigative Research Network*, 9. januar 2018., <https://balkaninsight.com/2018/01/09/balkan-terror-trials-reveal-links-to-western-europe-01-08-2018/>.

5 Joseph Bernstein, "The Internet's United Nations of White Nationalists", *Buzzfeed News*, 24. juni 2015., <https://www.buzzfeednews.com/article/josephbernstein/the-internets-united-nations-of-white-nationalists>.

Pored toga, internetski prostor ekstremističke narative specifične za region donosi na svjetsku pozornicu. Ti narativi Zapadni Balkan, s njegovom jedinstvenom vjerskom i kulturnom raznolikošću, oblikuju kao prvu liniju u sukobu civilizacija između kršćanskog i islamskog svijeta. U vješto urađenom propagandnom filmu iz 2015. godine ISIS je proglasio Zapadni Balkan sljedećom „granicom“ za globalni džihad, kako regionu tako i njegovoj globalnoj publici. Narativ koji se podcrtava u filmu je da su muslimani dugo bili izloženi potčinjavanju koje su provodile „ateistička“ albanska i jugoslavenska država i da su zatim pretrpili zločine protiv čovječnosti koje su počinili kršćani tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji. S druge strane ekstremističkog spektra, jedan samozvani „kršćanski militantni red“ sa sjedištem u Velikoj Britaniji tvrdio je da vodi „internetski rat“ u regionu iznoseći stav da svojim videozapisima na srpskom i engleskom jeziku dopire do desetina miliona gledalaca.⁶ Ista grupa je pružala i vanmrežnu podršku grupama sa sjedištem na Kosovu kroz slanje opreme i odjeće za vojnu upotrebu s ciljem podržavanja „prve linije fronta radi zaštite kršćanstva od islamističke invazije“.⁷

Važnost za politiku i praksu

Pokušaji stranih i domaćih državnih i nedržavnih aktera da promoviraju destabilizaciju i manipuliraju regionalnim pitanjima koja izazivaju podjele imaju potencijal da dovedu do povećanih etničkih nesuglasica, kao i potencijalne ranjivosti na radikalizaciju na Zapadnom Balkanu.⁸ To je posebno istinito u kriznim scenarijima, poput globalne pandemije virusa COVID-19, koju razne grupe iskorištavaju da podstaknu paniku i antagonizam između različitih lokalnih zajednica.⁹ Zemlje Zapadnog Balkana moraju biti na oprezu prema ekstremističkim grupama, polarizacijskim snagama i neprijateljski nastrojenim državnim akterima koji prisvajaju digitalne platforme kako bi pod svoj uticaj podveli strepnje i pritužbe koje se javljaju u društvima i iznosili supremacistička i nasilna rješenja. No, one također moraju razumjeti paralelni izazov izvoza i instrumentalizacije narativa o Zapadnom Balkanu od strane ekstremističkih grupa izvan regije.

Naša tekuća analiza trenutno navodi da zaključak da protivodgovori zasnovani na uklanjanju sadržaja ne daju rezultata, dijelom i zbog neadekvatnog razumijevanja okruženja internetske prijetnje, nedostatka djelotvorne saradnje između vlade, civilnog društva i tehnoloških kompanija te prenošenja nezakonite mrežne aktivnosti na platforme za razmjenjivanje šifriranih poruka. Zabranjene grupe i osobe koje su krivično gonjene pod optužbama za terorizam i dalje su prisutne na internetu, unatoč naporima koje organi vlasti ulažu mimo interneta da ograniče njihovo djelovanje. Na primjer, „džihadisti na društvenim mrežama“ i dalje koriste Facebook za slobodno dijeljenje audio-vizuelnog materijala i citata iz propovijedi radikalnih imama koji trenutno služe zatvorske kazne zbog regrutiranja ljudi u redove ISIS-a.¹⁰ Iako je pitanje sprečavanja, ublažavanja i reguliranja internetskog ekstremizma globalne naravi, postoji niz razmatranja specifičnih za region koja su relevantna za djelotvornu politiku i reagiranje osoba iz prakse.

6 Jelena Ćosić, Lawrence Marzouk i Ivan Angelovski, „British Nationalist Trains Serb Far-Right for ‘Online War’,” *Balkan Insight*, 1. maj 2018., <http://www.balkaninsight.com/en/article/british-nationalist-trains-serb-far-right-for-online-war--04-30-2018>.

7 Ćosić, Marzouk, Angelovski, „British Nationalist.”

8 Sophie Eisentraut i Stephanie de Leon, *Propaganda and Disinformation in the Western Balkans: How the EU Can Counter Russia’s Information War* (Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2018) 3–4, http://www.kas.de/wf/doc/kas_51729-544-2-30.pdf?180306092933.

9 Albana Shehaj, „After the Pandemic: Perils and Promise for Western Balkans,” *Balkan Insight*, 20. april 2020, <https://balkaninsight.com/2020/04/20/after-the-pandemic-perils-and-promise-for-western-balkans/>.

10 Vijeće za regionalnu saradnju, „Balkan ‘Social Media Jihadis’ More Dangerous than Ex-Fighters,” 20. decembar 2019., <https://www.rcc.int/p-cve/news/259/balkan-social-media-jihadis-more-dangerous-than-ex-fighters>.

Vlade zemalja Zapadnog Balkana suprotstavljanje radikalizaciji putem interneta ističu kao prioritet:¹¹

- » Strategija Srbije za borbu protiv nasilnog ekstremizma (CVE) potvrđuje značaj reagiranja na poruke kao odgovora na radikalizaciju na internetu.
- » U strategiji Sjeverne Makedonije raspravlja se o izgradnji kapaciteta lokalnih i vjerskih zajednica za suzbijanje ekstremizma na internetu.
- » U strategiji Bosne i Hercegovine naglašava se značaj nadziranja internetskog prostora, kontranarativa i ograničavanja internetske propagande.
- » U nacionalnoj strategiji Albanije izlaže se dvosmjerni pristup diskreditaciji i posljedičnom ublažavanju uticaja ekstremističke propagande.
- » U odjeljku strategije Kosova o internetskoj radikalizaciji navodi se da je ISIS bio djelotvoran u osiguravanju internetskog prostora za raspravu i kreiranje poruka za učinkovito traženje novih članova.
- » U strategiji Crne Gore predlaže se uspostavljanje Internetske referalne jedinice koja bi koordinirala identifikaciju terorističkih i nasilnih ekstremističkih sadržaja s partnerima.

Međutim, uprkos određivanju prioriteta, malo je dokaza o konkretnim inicijativama i aktivnostima organa vlasti za suzbijanje ekstremističkih narativa na internetu, bilo u regionu ili na nivou pojedinačnih država.

Iako su uloženi određeni naponi iz baze na stvaranju kontranarativa, uglavnom od islamskih grupa koje žele opovrgnuti ekstremistička vjerska tumačenja, ti naponi ne iskorištavaju uvijek savjete domaćih ili međunarodnih eksperata o strateškim komunikacijama ili nemaju dovoljno resursa i podrške za učinkovito suzbijanje prijetnji iz poruka ekstremističkih grupa. Na primjer, jedan portal za širenje kontranarativa, Fol Tash (Govori sada), koji vode islamski teolozi, pokušava se suprotstaviti islamističkim ekstremističkim narativima, ali ima ograničene mogućnosti da dopre do ranjive publike koja bi mogla biti najviše izložena riziku od nasilne islamističke propagande i privuče njenu pažnju.¹² Odražavajući širi globalni deficit, još manje su prevladavali naponi na suzbijanju internetskog ekstremizma krajnje desnice usmjerenog na Zapadni Balkan.¹³ Uopćeno gledano,

11 Vijeće ministara Republike Albanije (Odluka br. 930), *Albanian National Strategy: Countering Violent Extremism*, Službeni list Republike Albanije (203/2015), 18. novembar 2015., nezvanični prijevod, <https://cve.gov.al/wp-content/uploads/2018/11/strategija-2018-me-ndryshime.pdf>; Republika Kosovo, Ured Premijera, *Strategy on Prevention of Violent Extremism And Radicalisation Leading to Terrorism 2015-2020*, (Priština: septembar 2015.), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6122/STRATEGY-on-PVERLT_parandalim_-_ENG.pdf; Bosna i Hercegovina, Vijeće ministara, *Strategy of Bosnia and Herzegovina for Preventing and Combating Terrorism 2015-2020*, (Sarajevo: 2015.), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6102/STRATEGIJA_ZA_BORBU_PROTIV_TERORIZMA_ENG.pdf; Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde, *Countering Violent Extremism Strategy 2016-2018*, (Podgorica: decembar 2015.), <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6160/Countering-violent-extremism-strategy-2016-2018.pdf>; Nacionalni odbor Vlade Republike Makedonije za suzbijanje nasilnog ekstremizma i suzbijanje terorizma, *National Counterterrorism Strategy of the Republic of Macedonia (2018-2022)*, (Skoplje: februar 2018.), https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6135/ct_national_strategy_eng_translation_sbu.pdf; Vlada Republike Srbije, *National Strategy for the Prevention and Countering of Terrorism for 2017-2021*, <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6200/Serbian-National-Strategy-for-the-prevention-and-countering-of-terrorism-for-2017-2021.docx.pdf>.

12 Kelmendi i Jakupi, *Countering the Myths of IS*.

13 Jacob Davey, Henry Tuck i Amarnath Amarasingam, *An Imprecise Science: Assessing Interventions for the Prevention, Disengagement and De-radicalisation of Left and Right-wing Extremists* (London: ISD Global, novembar 2019.), <https://www.>

na društvenim mrežama i širom weba, internetski napori na suzbijanju ekstremističkih aktivnosti uglavnom nisu uspjeli steći snagu i djelotvorno osporiti ekstremističke sadržaje u internetskom prostoru.

Prepoznavajući te nedostatke i praznine u regionalnim i globalnim odgovorima, ova Bilješka o politikama daje preporuke za kreatore politike i osobe iz prakse koje se žele baviti i suprotstaviti ekstremističkim aktivnostima i narativima fokusiranim na zapadni Balkan u internetskom prostoru prije nego što naprave veću štetu.

Preporuke politike

Izgradnja našeg razumijevanja dinamične okoline prijetnji.

Neophodno je hitno kreirati uvijek aktuelnu sliku evoluirajuće prijetnje radi pružanja informacija za strateške i učinkovite aktivnosti organa vlasti, osoba iz prakse, civilnog društva i privatnog sektora kako bi se učinkovito nadmetali s nasilnim ekstremističkim ideologijama na internetu i izvan njega. U tom smislu, razvoj robusne infrastrukture podataka i odgovora je od presudnog značaja. Unaprijeđena slika podataka omogućit će vladama da, uz osiguravanje poštivanja ljudskih prava i privatnosti, bolje razumiju internetsku štetu povezanu s ekstremističkim narativima, dezinformacijama i govorom mržnje te da identificiraju mreže koje su ključne za njihovo širenje. Posebno je ključno da svi takvi napori društva budu transparentnog dizajna radi zaštite od njihovog potencijalnog prisvajanja za postizanje političkih ciljeva.

Kreatori politike također trebaju prepoznati tu promjenjivu okolinu i odgovoriti na nju, kao i na evoluiranje organizacijske dinamike nasilnog ekstremizma. Vlade posebno moraju razviti politike i zakonske okvire koji se na odgovarajući način bave sve više decentraliziranom, postorganizacijskom i „masovnom“ prirodom terorizma krajnje desnice i osigurati da se ne oslanjaju pretjerano na zabranjene terorističke grupe, koje ne uspijevaju iskoristiti raznovrsnost savremene prijetnje nasilnog ekstremizma na internetu. Paralelno s tim, vlade bi trebale uložiti veće napore da odgovore na legalne, ali unatoč tome štetne sadržaje, poput govora mržnje na mreži, kroz razmatranje primjenjivosti pristupa „obaveze brige“ zasnovanog na riziku i usmjerenog na poticanje regulacije platformi. Taj pristup bi se trebao fokusirati na očuvanje sigurnosti korisnika, kao i na pomaganje odgovora civilnog društva uz izdvajanje više resursa i jače kapacitete za osnaživanje vjerodostojnih glasova radi popunjavanja te ključne praznine.¹⁴

Ulaganje u regionalnu stručnost radi uklanjanja jezičkih slijepih tačaka.

Džihadistički i ekstremistički sadržaji krajnje desnice na jezicima Zapadnog Balkana prevladavaju u internetskom prostoru, a sadržaji na albanskom, srpskom i bosanskom jeziku lako su dostupni na platformama društvenih medija i putem internetskih pretraživača¹⁵ Iako globalne tehnološke

isdglobal.org/wp-content/uploads/2019/11/An-imprecise-science.pdf.

14 Primjer takve vrste programiranja je ISD-ova Internetska inicijativa za građansku hrabrost koja djeluje širom Evrope kako bi unaprijedila kvalitet i opseg građanskih reakcija na mržnju i ekstremizam. Pogledajte: <https://www.isdglobal.org/programmes/communications-technology/online-civil-courage-initiative-2-2/>.

15 Niz stručnjaka, uključujući Adriana Shtunija, Institut Tony Blair za globalne promjene, Moonshot CVE, Kosovski centar za sigurnosne studije i Balkansku istraživačku mrežu nedavno su proveli istraživanja o internetskom ekstremizmu u regionu Zapadnog Balkana.

kompanije nastoje pružati konzistentno i standardizirano iskustvo korisnicima na globalnom nivou, učinkovito upravljanje platformama zahtijeva lokalizirano razumijevanje jezika i kulture. S tim na umu, prilikom provođenja skaliranih odgovora na internetski ekstremizam, globalne tehnološke kompanije trebale bi ulagati u jačanje stručnosti ljudskih resursa kako bi se osiguralo tačno razumijevanje prijetnji i izazova na Zapadnom Balkanu i ojačale sposobnosti za provođenje politike i mogućnosti za iskorištavanje pravnih lijekova. Budući da većina kompanija koje vode društvene mreže nema predstavnike na Zapadnom Balkanu, od ključnog je značaja istražiti metode za jačanje saradnje s vladama radi zajedničkog sačinjavanja strategija za borbu protiv ekstremističkih poruka. Kroz transparentan postupak između vlada i tehnoloških kompanija, uz konsultacije sa stručnjacima i civilnim društvom, trebalo bi odrediti koji izazovi na internetu ispunjavaju potrebne uslove za zakonsko i regulatorno djelovanje, uz puno poštovanje ljudskih prava.

Pomjeranje dalje od moderiranja sadržaja.

Razmatranja povezana s regulacijom tehnoloških platformi moraju se pomjeriti dalje od pukog moderiranja sadržaja i pozabaviti se algoritamskim jačanjem ekstremističkih poruka i širim ekosistemom internetskog ekstremizma, uključujući načine na koje algoritmi za pretraživanje i davanje preporuka mogu ljude voditi ka ekstremističkim sadržajima na mreži. Iako su napravljeni mali koraci ka proširivanju obima suzbijajućih aktivnosti koje prevazilaze uklanjanje sadržaja, još se ne može govoriti o sistematičnom djelovanju. Materijali koje je nedavno objavio Facebook pokazuju da je ta kompanija ograničeno odgovorila na složene algoritamske izazove povezane s internetskim ekstremizmom uprkos tome što je interno istraživanje iz 2016. godine pokazalo da je „64% od svih pristupanja ekstremističkim grupama rezultat alata [platforme] za davanje preporuka o sadržaju“.¹⁶

Razvijanje regionalnog odgovora na regionalni izazov

Prijetnja internetskog ekstremizma na Zapadnom Balkanu prelazi granice područja pravnih nadležnosti što u prvi plan stavlja međudržavnu saradnju i podršku za susjedne zemlje. To je posebno važno za jezičke zajednice koje se prostorno protežu preko granica. Taj izazov je prepoznat u Zajedničkom akcionom planu za borbu protiv terorizma na zapadnom Balkanu u kojem su se vlade u regionu obavezale da će se baviti terorističkim sadržajem na internetu kroz upućivanje internetskih kompanija o terorističkom sadržaju i jačanje partnera iz civilnog društva s ciljem razvijanja djelotvornih alternativnih narativa.¹⁷

Međutim, malo je detalja o konkretnim mehanizmima saradnje. Zemlje zapadnog Balkana imaju fleksibilnost u pronalaženju zajedničkih rješenja za ovaj problem. Uspostavljanje regionalne radne grupe koja okuplja relevantne vladine odjele, uključujući agencije za provođenje zakona i elektroničku komunikaciju, radi identificiranja regionalnih prijetnji, razmjene iskustava i razvijanja koordiniranih odgovora pojačalo bi napore u borbi protiv iskorištavanja interneta od strane ekstremističkih i terorističkih aktera. To bi se moglo nadovezati na dvogodišnje sastanke nacionalnih koordinatora za P/CVE u organizaciji EU usmjerene na podsticanje takve saradnje. Okupljanje kreatora politike i stručnjaka iz različitih sektora radi razmjenjivanja znanja i boljeg razumijevanja potencijalnog učinka odgovora na opasnosti na internetu - uključujući digitalnu regulaciju, obrazovanje o digitalnom građanstvu i intervencije u oblasti komunikacije - pomoći će u

16 Jeff Horwitz i Deepa Seetharaman, "Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive," *Wall Street Journal*, 26. maj 2020., <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499>.

17 "Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans," *Evropska komisija*, 5. oktobar 2018., https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans.pdf.

slabljenju i suzbijanju kobnih učinaka dezinformacija, govora mržnje i ekstremizma na internetu.¹⁸

Stvaranje partnerskog odnosa sa širim civilnim društvom i lokalnim zajednicama.

U nedavnom izvještaju British Councila o ekstremizmu na Zapadnom Balkanu govori se da anketirane osobe smatraju da kontranarativi trebaju biti ugrađeni u strateško preventivno programiranje u regionu.¹⁹ Uprkos tome, države Zapadnog Balkana pate od relativno niskih stopa povjerenja javnosti u nacionalnu vladu tako da će učinkovitost bilo kojeg vladinog strateškog komunikacijskog plana bez prihvatanja i podrške šireg civilnog društva biti ograničena.²⁰ U naporima usmjerenim na suzbijanje nasilnog ekstremizma trebao bi se koristiti pristup okupljanja cijelog društva kako bi se osiguralo prihvatanje u zajednici i jačanje napora civilnog društva za borbu protiv nasilnog ekstremizma, što takvim inicijativama može donijeti jedinstveno djelovanje, odjek i vjerodostojnost. Pored toga, gradovi i lokalne zajednice trebaju se uključiti u te napore jer se ekstremizam različito manifestira na različitim mjestima, a lokalne vlasti i organizacije mogu ponuditi prilagođene odgovore na osnovu jedinstvenog konteksta.²¹

Ima i poučnih lokalnih primjera za to kako bi takav pristup uz uključivanje cijelog društva mogao izgledati u praksi. Mreža jakih gradova (SCN) podržava uspostavljanje i operacionalizaciju modela „Lokalne mreže za prevenciju“ za podsticanje pristupa djelovanju pod vodstvom općina i uz podršku civilnog društva u Kumanovu u Sjevernoj Makedoniji. U tom kontekstu, subjekt s više zainteresiranih strana pod nazivom Akcijski tim zajednice zadužen je za razvoj, koordinaciju i isporuku lokalnih strategija u skladu s Nacionalnom strategijom za CVE, kao i za zajedničko planiranje i provođenje aktivnosti s vladinim i nevladinim organizacijama koje su prilagođene ključnim lokalnim prioritetima.²² Centar za zajedničke interese također je podržao razvoj akcijskih timova zajednice u općinama Čair (Skoplje), Gostivar i Kičevo u Sjevernoj Makedoniji, nadovezujući se na lokalni model prevencije.²³

Promoviranje vještina digitalnog građanstva kroz građanski odgoj i obrazovanje.

Indeks medijske pismenosti, koji sastavlja Institut za otvoreno društvo, navodi na zaključak da je Zapadni Balkan jedan od regiona u Evropi koji su najviše osjetljivi na potencijalne štetne aktivnosti

18 ISD-ova laboratorija za digitalnu politiku i mreža planera politike žele kreirati međunarodnu 'zajednicu prakse' među kreatorima politike i tehnološkim stručnjacima u vezi s pitanjima digitalne politike. Pogledajte: <https://www.isdglobal.org/programmes/policy-government-advisory/policy-planners-network/>.

19 Vlado Azinović, *Regional Report: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans* (British Council: 2018), https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf.

20 "Serbia the only WB country with more trust in the government than in the EU," *European Western Balkans*, 6. august 2019., <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>.

21 Mreža jakih gradova, globalna mreža gradonačelnika, općinskih službenika i osoba iz prakse posvećenih razmjeni najboljih praksi u borbi protiv nasilnog ekstremizma i polarizacije okuplja članstvo u 44 općine širom regiona koje su posvećene stvaranju otpornih lokaliteta. Ona može olakšati jačanje partnerskih odnosa i razvijanje strateške komunikacije za gradove. Pored toga, kroz definiranje programa Gradova mladih, mreža grupama koje okupljaju mlade pruža podršku za razvijanje inicijativa u zajednici predvođenih mladima od kojih su neke oblikovane kao kampanje kreiranja kontranarativa.

22 Besim Dogani i Nayla Joy-Zein, "SCN's Local Prevention Network Model Expands to the Western Balkans," *Mreža jakih gradova*, 9. oktobar 2019., <https://strongcitiesnetwork.org/en/lpn-model-expands-to-the-western-balkans/>.

23 Više detalja o Centru za zajedničke interese potražite na web lokaciji: <https://ccg.org.mk/>.

na internetu.²⁴ Sve države Zapadnog Balkana²⁵ našle su se u donja dva kvintila medijske pismenosti i otpornosti na dezinformacije, dok je Sjeverna Makedonija imala najniži ukupni rezultat u Evropi.²⁶ Istraživanje navodi na zaključak da su vještine digitalne pismenosti ključne za izgradnju otpornosti na ekstremizam, polarizaciju i radikalizaciju.²⁷ Obrazovanje djelotvornog digitalnog građanstva bit će od ključnog značaja za opremanje mladih ljudi razumijevanjem, alatima i samopouzdanjem potrebnim za snalaženje u međusobno povezanim izazovima na internetu i izvan njega - uključujući izazove koje predstavljaju lažne vijesti, dezinformacije i teorije zavjere među mladima i starijima.²⁸

Kroz aktivni razvoj kurikuluma, programa obuke nastavnike i resursa za učenje koji pružaju znanje i vještine za razvijanje kritičkog mišljenja, promoviraju otvorene stavove, građanski angažman i međukulturalni suživot, vlade mogu izgraditi veću otpornost na ekstremističke narative, kampanje zloćudnog uticaja i druga štetna djelovanja na internetu. Iako se Digitalna agenda EU za Zapadni Balkan za 2019. fokusira na promoviranje digitalne pismenosti u regiji, važno je da inicijative naglašavaju pojmove pozitivnog građanstva u digitalnoj sferi i podstiču otpornost na niz štetnih djelovanja na internetu²⁹ Te aktivnosti se ne bi trebale ograničiti samo na formalno obrazovanje, već ih treba proširiti na neformalno obrazovanje i kampanje za podizanje svijesti kako bi se osiguralo da ne samo mladi, već i starije generacije, koje su podjednako pogođene štetnim djelovanjem na internetu, imaju koristi od veće svijesti i razumijevanja pogrešnog informiranja i ekstremističkih narativa u internetskom prostoru.

Zaključak

Zapadni Balkan suočava se s nizom specifičnih izazova i razmatranja vezanih uz internetski ekstremizam, koji proizlaze iz njegove jedinstvene historije, raznolike demografije i geopolitičkog pozicioniranja, što ima važne implikacije za usklađeno kreiranje politike. Međutim, u ovom širem regionalnom kontekstu, umnogome različite nacionalne i podnacionalne politike i okruženja prijatni zahtijevaju odgovore prilagođene lokalnim uslovima. U ovoj bilješci o politici iznosi se niz konkretnih političkih inicijativa od posebnog značaja za Zapadni Balkan, koje sežu od pravovremenih napora za izgradnju otpornosti na internetski ekstremizam do kasnijih napora na regulaciji škodljivih internetskih sadržaja. Ti odgovori stavljaju naglasak na potencijalne puteve za regionalnu saradnju i objedinjene napore uz razumijevanje da je izazov internetskog ekstremizma s kojim se suočava Zapadni Balkan u osnovi transnacionalni i da se sistemski može rješavati samo kombinacijom odgovora na nivou države i koordiniranim regionalnim inicijativama.

24 Marin Lessenski, "Just Think about It: Findings of the Media Literacy Index 2019," *Institut za otvoreno društvo*, Sažetak politike 55, 2019., <https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019-ENG.pdf>.

25 Kosovo nije uvršteno u studiju zbog nedostatka podataka.

26 Lessenski, "Just Think about It."

27 Louis Reynolds i Ralph Scott, *Digital Citizens: Countering Extremism Online* (London: Demos, 2016.), <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2016/12/Digital-Citizenship-web-1.pdf>.

28 Ibid.

29 Kurikulum 'Budite internetski građani' predstavlja primjer međunarodnog kurikuluma usmjerenog na ugrađivanje tih vještina. Pogledajte: <https://internetcitizens.withyoutube.com/>.

Prijedlog materijala za dodatno informiranje

O regionalnim izazovima na polju ekstremizma

Azinović, Vlado. *Regional Report: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans*. Forum British Councila za istraživanje ekstremizma, 2018. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf

Bešlin, Jelena i Marija Ignjatijević. *Balkan foreign fighters: from Syria to Ukraine*. Brisel: Institut Evropske unije za sigurnosne studije, 2017. <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2020%20Balkan%20foreign%20fighters.pdf>.

Morina, Engjellushe, Beatrix Austin, Tim Jan Roetman i Véronique Dudouet. *Community Perspectives on Preventing Violent Extremism: Lessons learned from the Western Balkans*. Berlin: Fondacija Berghof, 2019. https://www.berghof-foundation.org/fileadmin/redaktion/Publications/Other_Resources/WB_PVE/CTR_PVE_WesternBalkans_Research_Report.pdf

Stronski, Paul i Annie Himes. *Russia's Game in the Balkans*. New York: Zadužbina Carnegie za međunarodni mir, 2019. https://carnegieendowment.org/files/Stronski_Himes_Balkans_formatted.pdf

Profili zemalja

Bosnia and Herzegovina: Understanding Perceptions of Violent Extremism and Foreign Influence. Washington, DC: Međunarodni republikanski institut, 2018. <https://www.iri.org/resource/new-bosnia-and-herzegovina-poll-citizens-pessimistic-about-future-vulnerable-outside>

Bosnia's Dangerous Tango: Islam and Nationalism. Sarajevo/Brisel: Međunarodna krizna grupa, 2013. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/balkans/bosnia-and-herzegovina/bosnia-s-dangerous-tango-islam-and-nationalism>

Kosovo Wide Assessment of Perceptions of Radicalisation at the Community Level. Priština: Republika Kosovo, 2017. http://www.ks.undp.org/content/dam/kosovo/docs/PVE/UNDP_KS-Wide%20Assessment_eng_web.pdf.

Milanović, Boris. "Mapping Extremist Discourse among Serbian 4Chan /pol/ Users." U *Extremism and Violent Extremism in Serbia, 21st Century Manifestations of an Historical Challenge*, uredila Valery Perry, april 2019.

Qehaja, Florian i Skender Perteshi. *The Unexplored Nexus: Issues of Radicalisation and Violent Extremism in Macedonia*, Priština: Kosovski centar za sigurnosne studije, 2018. http://www.qkss.org/repository/docs/Extremism_in_macedonia_402663.pdf.

Shtuni, Adrian. *Dynamics of Radicalization and Violent Extremism in Kosovo*. Washington D.C.: Institut SAD za mir, Posebni izvještaj 397, 2016. <https://www.usip.org/sites/default/files/SR397-Dynamics-of-Radicalization-and-Violent-Extremism-in-Kosovo.pdf>

O postojećim regionalnim političkim inicijativama

Evropska komisija. "European Commission launches Digital Agenda for the Western Balkans." Saopćenje za štampu, 25. juni 2018. http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4242_en.htm.

OSCE. *The Role of Civil Society in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Guidebook for South-Eastern Europe*. Beč: Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), 2018. https://www.osce.org/files/f/documents/2/2/400241_1.pdf.

Vijeće za regionalnu saradnju. "Initiatives to Prevent/Counter Violent Extremism in South East Europe." 9. avgust 2016. <https://www.rcc.int/pubs/38/annual-report-of-the-secretary-general-of-the-regional-cooperation-council-2017-2018>.

Izvori

Azinović, Vlado. *Regional Report: Understanding Violent Extremism in the Western Balkans*. British Council, 2018. https://www.britishcouncil.me/sites/default/files/erf_report_western_balkans_2018.pdf.

"Balkan Terror Trials Reveal Links to Western Europe." *Balkanska istraživačka mreža*, 9. januar 2018, <https://balkaninsight.com/2018/01/09/balkan-terror-trials-reveal-links-to-western-europe-01-08-2018/>.

Budite internetski građani. <https://internetcitizens.withyoutube.com/>.

Bernstein, Joseph. "The Internet's United Nations Of White Nationalists." *Buzzfeed News*, 24. juni 2015., <https://www.buzzfeednews.com/article/josephbernstein/the-internets-united-nations-of-white-nationalists>.

Bosna i Hercegovina, Vijeće ministara. *Strategy of Bosnia and Herzegovina for Preventing and Combating Terrorism 2015-2020*. Sarajevo: 2015. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6102/STRATEGIJA_ZA_BORBU_PROTIV_TERORIZMA_ENG.pdf.

Centar za zajedničke interese. <https://ccg.org.mk/>.

Ćosić, Jelena, Lawrence Marzouk i Ivan Angelovski. "British Nationalist Trains Serb Far-Right for 'Online War,'" *Balkan Insight*, 1. maj 2018. <http://www.balkaninsight.com/en/article/british-nationalist-trains-serb-far-right-for-online-war--04-30-2018>.

Vijeće ministara Republike Albanije (odluka br. 930). *Albanian National Strategy: Countering Violent Extremism*. Službeni list Republike Albanije (203/2015), 18. novembar 2015., nezvanični prijevod. <https://cve.gov.al/wp-content/uploads/2018/11/strategija-2018-me-ndryshime.pdf>.

Davey, Jacob, Henry Tuck i Amarnath Amarasingam. "An imprecise science: Assessing interventions for the prevention, disengagement and de-radicalisation of left and right-wing extremists." *ISD Global*, novembar 2019. <https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2019/11/An-imprecise-science.pdf>.

Dogani, Besim i Nayla Joy-Zein. "SCN's Local Prevention Network Model Expands to the Western Balkans." *Mreža jakih gradova*, 9. oktobar 2019. <https://strongcitiesnetwork.org/en/lpn-model-expands-to-the-western-balkans/>.

Eisentraut, Sophie i Stephanie de Leon. *Propaganda and Disinformation in the Western Balkans: How the EU Can Counter Russia's Information War*. Berlin: Konrad Adenauer Stiftung, 2018. http://www.kas.de/wf/doc/kas_51729-544-2-30.pdf?180306092933.

Vlada Crne Gore, Ministarstvo pravde. *Countering Violent Extremism Strategy 2016-2018*. Podgorica: decembar 2015. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6160/Countering-violent-extremism-strategy-2016-2018.pdf>.

Nacionalni odbor Vlade Republike Makedonije za suzbijanje nasilnog ekstremizma i suzbijanje terorizma. *National Counterterrorism Strategy of the Republic of Macedonia (2018-2022)*. Skoplje: februar 2018. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6135/ct_national_strategy_eng_translation_sbu.pdf.

- Vlada Republike Srbije *National Strategy for the Prevention and Countering of Terrorism for 2017–2021*. <https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6200/Serbian-National-Strategy-for-the-prevention-and-counter-terror-ism-for-2017-2021.docx.pdf>.
- Horwitz, Jeff i Deepa Seetharaman. "Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive." *Wall Street Journal*, 26. maj 2020. <https://www.wsj.com/articles/facebook-knows-it-encourages-division-top-executives-nixed-solutions-11590507499>.
- Hussain, Murtaza. "From El Paso to Sarajevo: How White Nationalists have been Inspired by the Genocide of Muslims in Bosnia." *The Intercept*, 1. septembar 2019. <https://theintercept.com/2019/09/01/bosnian-genocide-mass-shootings/>.
- Institut za strateški dijalog (ISD). Laboratorija za digitalnu politiku i mreža planera politike. <https://www.isdglobal.org/programmes/policy-government-advisory/policy-planners-network/>.
- — —. Inicijative za građanski hrabrost na internetu. <https://www.isdglobal.org/programmes/communications-technology/online-civil-courage-initiative-2-2/>.
- "Joint Action Plan on Counter-Terrorism for the Western Balkans." Evropska komisija, 5. oktobar 2018. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/news/docs/20181005_joint-action-plan-counter-terrorism-western-balkans.pdf.
- Kelmendi, Vesë i Rudinë Jakupi. *Countering the Myths of IS: How to Counter the IS Narrative Online? The Case of Albanian-Speaking Countries*. Priština: Kosovski centar za sigurnosne studije, 2019. http://www.qkss.org/repository/docs/Countering-ISIS-myths-eng_724280.pdf.
- Marin Lessenski, "Just think about it: Findings of the Media Literacy Index 2019," *Institut za otvoreno društvo*, Sažetak politike 55, 2019., https://osis.bg/wp-content/uploads/2019/11/MediaLiteracyIndex2019_-ENG.pdf.
- Milekić, Sven. "Croatia's Far Right Draws Strength from Diaspora." *Balkan Insight*, 5. januar 2018. <https://balkaninsight.com/2018/01/05/croatian-far-right-draws-strength-from-diaspora-01-04-2018/>.
- Vijeće za regionalnu saradnju. "Balkan 'Social Media Jihadis' More Dangerous than Ex-Fighters." 20. decembar 2019. <https://www.rcc.int/p-cve/news/259/balkan-social-media-jihadis-more-dangerous-than-ex-fighters>.
- Republika Kosovo, Ured premijera *Strategy on Prevention of Violent Extremism and Radicalisation Leading to Terrorism 2015-2020*. Priština: septembar 2015. https://wb-iisg.com/wp-content/uploads/bp-attachments/6122/STRATEGY-on-PVERLT-parandalim_-_ENG.pdf.
- Reynolds, Louis i Ralph Scott. *Digital Citizens: Countering Extremism Online*. London: Demos, 2016. <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2016/12/Digital-Citizenship-web-1.pdf>.
- "Serbia the only WB country with more trust in the government than in the EU." *European Western Balkans*, 6. august 2019. <https://europeanwesternbalkans.com/2019/08/06/serbia-the-only-wb-country-with-more-trust-in-the-government-than-in-the-eu/>.
- Shehaj, Albana. "After the Pandemic: Perils and Promise for Western Balkans." *Balkan Insight*, 20. april 2020. <https://balkaninsight.com/2020/04/20/after-the-pandemic-perils-and-promise-for-western-balkans/>.

O Bilješci

Autori: Milo Comerford i Simeon Dukić

Milo Comerford je viši menadžer za politiku i istraživanje i vodi aktivnosti Instituta za strateški dijalog (ISD) na razvijanju inovativnih istraživačkih pristupa i reagiranja na islamistički ekstremizam kroz politike djelovanja. Milo osobe na višim pozicijama koje donose odluke redovno izvještava o izazovu koji predstavljaju ekstremističke ideologije i savjetuje vlade i međunarodne agencije o kreiranju djelotvornih strategija za suzbijanje ekstremizma. Njegovi radovi i istraživanje često se objavljuju u međunarodnim medijima uključujući Guardian, CNN, Wall Street Journal, Sunday Times, Spectator, i New Statesman, a nedavno je učestvovao u emisijama na kanalima BBC News, Sky News i Al Jazeera.

Simeon Dukić je menadžer za Balkan i centralnu Aziju u ISD-ovoj Mreži snažnih gradova (SCN). Njegov rad fokusira se na pružanje podrške zainteresiranim državnim i lokalnim organima vlasti koja je usmjerena na jačanje koordinacije između državnog i lokalnog nivoa i sprečavanje i suzbijanje nasilnog ekstremizma. Simeon je radio s više članova SCN-a u različitim regionima na uspostavljanju multidisciplinarnih Lokalnih mreža za prevenciju koje okupljaju brojne zainteresirane učesnike u procesu te je pružao podršku u sačinjavanju i implementiranju prilagođenih Lokalnih P/CVE planova djelovanja.

Autori izražavaju zahvalnost Mubarazu Ahmedu i Garentini Kraja na istraživanju i uvidima u politiku koji su pomogli u oblikovanju ove bilješke o politici.

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji predstavljaju mišljenje autora. Oni nužno ne odražavaju stavove organizacije RESOLVE Network, Instituta za mir SAD ili bilo kojeg organa vlasti SAD-a.

RESOLVE NETWORK

bolje istraživanje • djelovanje na osnovu kvalitetnih informacija • unaprijeđena politika o nasilnom ekstremizmu •

www.resolvenet.org

RESOLVE djeluje u sastavu Instituta za mir SAD uz naslanjanje na višedecenijsko naslijeđe Instituta na polju predanog angažmana u zajednicama pogođenim sukobom.

UNITED STATES
INSTITUTE OF PEACE
Making Peace Possible